

Snøugle i Finnmark og Russland

Faktaark for prosjektet «Fugleturisme i Midt- og Øst-Finnmark», et prosjekt i «Naturarven som verdiskaper (M)»

Snøugla er kanskje den mest spektakulære av ugleartene i Norge, men til tross for at den er stor og hvit, er den en av de vanskeligste å få sett. Den hekker bare i landet når det er gode forekomster av mus og lemen. Snøugla er en arktisk art som er utbredt rundt hele nordkalotten. Voksne snøugler utstyrt med satellittsendere har vist at Norge og Vest-Russland har en felles bestand av snøugler.

Snøugla (*Bubo scandiacus*) er den nest største av uglene i Skandinavia, bare hubroen er større. Mens voksne hanner kan være nesten helt hvite, er hunner og ungfugler som regel mer flekkete, både på over- og undersiden. Det er ikke alltid lett å se hvilket kjønn man har med å gjøre, eller hvor gammel fuglen kan være. Snøuglene er som regel også skye, og det er sjelden man kommer nært innpå.

De sitter oftest på en forhøyning i terrenget slik at de har god oversikt over området i flere kilometers omkrets. Som regel letter de og flyr vekk hvis mennesker kommer nærmere enn på hundre meters hold, i sjeldne tilfeller kanskje ned mot femti meter.

Feilbestemmelser

Jordugler blir svært ofte feilbestemt til å være snøugler, og mer enn 90 prosent av meldinger om snøugle dreier seg om denne arten. Grunnen til disse feiltolkningene ligger i jorduglas utseende i lufta. Jordugler er svært lyse på undersiden, og de blir lett oppfattet som tilnærmet hvite. I tillegg har de svært lange vinger. Dette gir dem langsommere vingeslag enn en fugl på tilsvarende størrelse. Når man ser en jordugla i lufta, kan den derfor lett gi inntrykk av å være større enn den i virkeligheten er. Oversiden av vinger, rygg, stjert og hode er flekkete i gule og mørke farger, noe som gir jordugla svært god kamuflasjefarge når den sitter på

© Roar Solheim

Gamle snøuglehanner blir nesten rent hvite. De har god kamuflasjefarge i snøen, men i sollyset er de lette å oppdage på flere kilometers hold.

© Roar Solheim

På grunn av lange vinger og veldig lys underside, blir jordugle ofte tatt for å være snøugle.

bakken. Jordugla utnytter denne kamuflasjen og trykker på bakken hvis en fare nærmer seg. Lyse ugler som flyr opp fra fjellvegetasjonen på få meters hold, dreier seg derfor aldri om snøugler, men i de aller fleste tilfeller om jordugler.

Det kan også være vanskelig å skille ut flygende måker når en ser dem på langt hold. Voksne måker er lyse, og kan derfor feiltolkes som flygende snøugler. Snøuglas vane med å sitte åpent og synlig i terrenget gjør også at lyse steiner i fjellet lett kan lede tanken mot en snøugle (!)

Forekomst i Finnmark

Snøuglene hekket tidligere i fjellstrøk helt sør til og med Hardangervidda, men de forsvant som hekkefugler i Sør-Norge på begynnelsen av 1970-tallet. I de nordlige delene av Skandinavia hekker snøuglene mer regelmessig, men bare når det er gode forekomster av mus og lemen. I år med dårlige gnagerforekomster hender det at snøugler oppholder seg nær kysten og jakter på sjøfugler. Finnmark er trolig det beste stedet i Norge for å se slike fugler. Særlig etter en god hekkesesong ser det ut til at ungfugler kan dukke opp langs kysten det påfølgende år.

© Roar Solheim

Snøuglehunner har som regel mange tydelige svarte flekker i fjærdrakten.

© Roar Solheim

En snøugle som jakter sitter gjerne på en forhøyning i landskapet og speider omkring. Når fuglen strekker på hodet som denne, har den oppdaget en gnager eller noe annet som fanger interessen.

Diett og jaktadferd

Snøugla jakter både småpattedyr og fugler. De er avhengige av gode gnagerforekomster for å kunne starte en hekkesesong, og i de nordlige tundraområdene er det som regel lemen som utløser slike forhold. Uglene sitter på forhøyninger i terrenget og speider etter dyr i bevegelse. De har et fantastisk syn, og kan oppdage mus og lemen på opptil et par kilometers avstand. Når

snøugla har oppdaget noe spiselig, letter den og glir raskt mot byttedyret som den griper med klørne. Den kan lande på byttet, eller snappe det med seg i flukten. Nyere studier har vist at snøuglene også er effektive fuglejegere. I hele vinterhalvåret ser fugl ut til å være det viktigste byttedyret. Mens noen snøugler jakter ryper i fjellterreng om vinteren, oppholder andre seg langs kysten og jakter sjøfugl. Noen snøugler flyr til og med ut

© Roar Solheim

Snøuglene kan ofte sitte inntil vegetasjon slik denne unge hannen gjør, eller inntil store steiner. Slik får de ly mot vind. Sitter snøugla halvveis i skjul bak en stein, kan den være vanskelig å oppdage i fjellet.

i åpne råker i ishavet og jakter dykkender. Dette foregår i den mørkeste tida av vinterhalvåret, og kan pågå i flere måneder. Snøugler klarer å fange fugler i flukt, og er observert ta så store byttedyr som kanadagås.

Vandringer

Til forskjell fra hubroen holder ikke snøuglene seg i et fast leveområdet hele året. Etter hekkesesongen kan uglene legge ut på lange vandringer i september-oktober. De voksne uglene som hekker i de nordlige delene av Skandinavia, flyr gjerne østover inn i Russland. Satellittmerkede fugler har oppholdt seg på Novaya Zemlya, på øya Vaigatsj i Petsjorahavet, og på fastlandet innenfor helt øst til Tajmyrhalvøya. De dekker dermed en vandringsavstand på opp mot 3000 km. Selv om uglene flytter på seg over så store avstander, har de ingen garanti for at de finner gode nok vilkår for å kunne hekke hvert år. Trolig går det flere år mellom hver gang en snøugle klarer å få fram avkom.

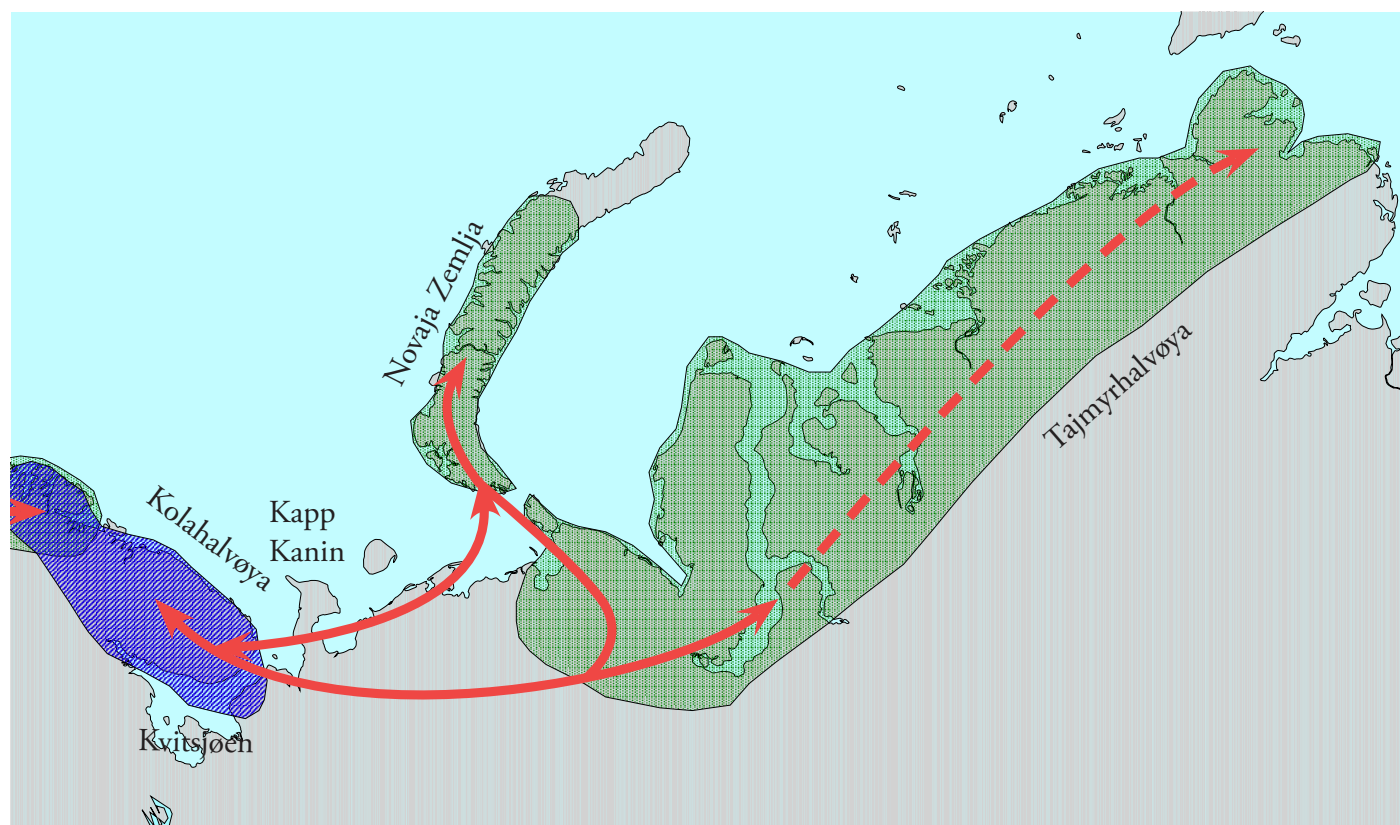
Etter gode hekkeår hender det at unge snøugler flyr sydover i Skandinavia. Da kan de dukke opp nesten hvor

som helst i åpent landskap, men oftest blir de sett langs kysten. Hvis de finner god tilgang på byttedyr og får være i fred, kan slike ugler holde seg i ett jaktområde i lengre tid. Snøugler dukker også regelmessig opp på arktiske øygrupper som for eksempel Svalbard. På disse stedene jakter de bare sjøfugl, siden smågnagere mangler. De er aldri funnet hekkende på disse ishavsoyene. Snøuglenes forekomst på Svalbard settes i sammenheng med gode hekkeforhold lenger østover i Russland.

Flere av snøuglene som er satellittmerket i Norge har brukt Kolahalvøya som vinterområde. Det er sannsynligvis gode forekomster av ryer som gjør disse områdene attraktive. Kraftig nedgang i rypebestandene i mange norske fjelltrakter kan være en viktig årsak til at snøuglene har forsvunnet fra tidligere kjente hekkeplasser.

Trusler

På grunnlag av studier av snøuglenes arvemateriale rundt nordkalotten, og nye vurderinger av uglenes hekkebiologi, antar man at den totale verdensbestanden

Snøugler som har blitt satellittmerket i Norge i 2007 og 2011, har vist at uglene flytter seg regelmessig mellom Nord-Skandinavia og russiske ishavsområder. Om sommeren (grønn farge) oppholder de seg enten i Nord-Skandinavia, på Novaja Zemlja, eller så langt øst som på Tajmyrhalvøya. Det er forekomsten av lemen og andre smågnagere som styrer hvor de flyr. Er det bra med gnagere, kan de gå til hekking. Om vinteren (blå farge) har fuglene oppholdt seg på Kolahalvøya, i drivisen i Kvitsjøen, eller innenfor Kapp Kanin.

av snøugle kanskje er lavere enn 30 000 fugler. Etter dårlige hekkeår kan totalbestanden kanskje være så lav som ned mot bare 10 000 fugler. Disse bestandsanslagene er under 10 % av hva som tidligere ble antatt å være verdensbestanden av snøugler. Det betyr også at snøgula bør reklassifiseres som en direkte truet art.

Snøuglenes største utfordring er å finne leveområder som har nok byttedyr for overvintring, og for hekking i sommerhalvåret. Klimaendringer med et varmere klima kan bety at snøuglenes hekkeområder skrumper kraftig inn. Dette er kanskje på lang sikt den største trusselen mot snøuglene. Mangel på viktige byttedyr i vinterhalvåret kan også være en viktig negativ faktor, og her kan omfattende rypejakt ha store negative virkninger for snøuglene i Norge.

Ettersom snøuglene er så sky, er tilstedeværelse av mennesker i uglenes hekke- og jaktområder ugunstig. Mye trafikk kan derfor forstyrre snøuglenes hekkesuksess, og økt interesse for naturfotografering kan dermed utgjøre en fare for snøuglene hvis de oppsøkes på hekkeplassene.

Tidligere ble snøuglene etterstrebet av jegere og samlere. Selv om arten er fredet, blir fremdeles enkelte snøugler skutt. Samlere kan utgjøre en trussel ved å samle inn fugler og egg. I Russland ble mange snøugler drept som bifangst i fallfeller for fjellrev. Denne pelsdyrfangsten skal ha minsket kraftig etter 1990, og snøuglene har derfor kanskje fått bedre overlevelsesmuligheter i russiske områder i dag.

Faktaarket er laget av Roar Solheim

Utvalgte kilder

Jacobsen, K.-O. 2005. Snøugle (*Bubo scandiacus*) i Norge. Hekkeforekomster i perioden 1968-2005. *NINA rapport 84*. 35 s. <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2005/84.pdf>

Jacobsen, K.-O. Solheim, R., Øien, I.J. & Aarvak, T. 2009. *Snøuglenes vandringer fortsetter*. Vår Fuglefauna 32(4):172-176.

Marthinsen, G., Wennerberg, L., Solheim, R. & Lifjeld, J. T. 2008. *No phylogeographic structure in the circumpolar snowy owls (*Bubo scandiacus*)*. Conserv.Genet. 10:923-933. DOI 10.1007/s10592-008-9581-6.

Mehlum, F. & Gjertz, I. 1998. *The occurrence of the Snowy Owl *Nyctea scandiaca* in Svalbard*. Fauna norv. Ser. C. Cinclus 21:7-16

Potapov, E. & Sale, R. 2012. The Snowy Owl. T & AD Poyser. London. 304 pp.

Solheim, R., Jacobsen, K.-O. & Øien, I.J. 2008. *Snøuglenes vandringer. Ett år, tre ugler og ny kunnskap*. Vår Fuglefauna 31:102-109.

Solheim, R. 2012: *Wing feather moult and age determination of Snowy Owls *Bubo scandiacus**. Ornis Norvegica 35: 48-67.

Therrien, J.-F., Gauthier, G. & Bêty, J. 2011. *An avian terrestrial predator of the Arctic relies on the marine ecosystem during winter*. J. Avian Biol. 42: 363-369.